

Илму статья

УДК 811.512.142

DOI: 10.31143/2542-212X-2025-1-261-274

EDN: QGHEXS

**КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАР ТИЛДЕ БИР ТАМЫРЛЫ СИНОНИМЛЕНИ
АЛАГЪА УШАГЪАН СЁЗЛЕДЕН АЙЫРЫУ**

Ахматланы Ахматны кызы Мариям

Х.М. Бербеков атлы Къабарты-Малкъар кырал университет, Нальчик ша-
хар, Россия, mari.ahmatova@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0507-395X>

Къысха магъанасы. Берилген статьяда къарачай-малкъар тилде бир тамырлы синонимлени алагъа ушагъан сёзледен башхалыкъларын ачыкълар мурат барды. Бир тамырлы сёзле, асламысында, синонимле эм сёзню вариантлары, синонимле эм паронимле, синонимле эм омонимле, синонимле эм тамырлары бир антонимле тилде хайырланылгъанда бир бирлери бла къатыш берилрге боладыла. Аны алайлыгъы быллай затла бла байламлыды: 1) сёзлени фонетика жаны бла ушашлыкълары, 2) тамыр морфеманы бирлиги, 3) тилни бир кесеги болуулары, 4) бир бирлерини уа лексика жаны бла бирча неда бирге жууукъ болуулары. Бир тамырлы синонимлени тамырлары бир, алагъа къошулгъан аффиксле уа сёз къураучула боладыла. Бир тамырлы синонимлени асламысы, бир сёзню вариантларыча, бир магъаналыла эм жюрютюлюу, стиль жаны бла да бирге ушайдыла. Алай, сёзню вариантларыны магъаналары толу бирча эселе, бир тамырлы синонимлени уа магъаналарында аланы бир бирден энчирек этген магъана эсленеди эм стиль жаны бла да бир бирлеринден башхаракъ боладыла; паронимлени магъаналары уа, жазыуда бирге ушашыракъ болгъанлыкыгъа, бирча туююдюле; омонимле да жызылгъан бирча этгенликге, магъаналары бла бир бирден башха боладыла, тамырлары бир антонимле да бир бирге чюйре келедиле.

Баш магъаналы сёзле: къарачай-малкъар тил; синонимле; сёзню тюрлюлери; паронимле; омонимле.

Цитата этерге: Ахматланы Ахматны кызы Мариям. Къарачай-Малкъар тилде бир тамырлы синонимлени алагъа ушагъан сёзледен айырыу // Электронный журнал «Кавказология». – 2025. – № 1. – С. 261-274. – DOI: 10.31143/2542-212X-2025-1-261-274. EDN: QGHEXS.

© Ахматланы Ахматны кызы Мариям, 2025

Original article

**DIFFERENTIATION OF SINGLE-ROOT SYNONYMS
FROM SIMILAR UNITS IN THE KARACHAY-BALKAR LANGUAGE**

Mariam A. Akhmatova

Kabardino-Balkarian State University named after H.M. Berbekov, Nalchik,
Russia, mari.ahmatova@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0507-395X>

Abstract. Single-root words, especially word variants, synonyms and paronyms, are often mixed in the process of their use. The prerequisites for this are created by: 1) phonetic similarity of words, 2) common root morpheme, 3) belonging to the same part of speech, 4) identity or certain proximity of concepts of a pair (or group) of words. However, they differ significantly. The majority of synonyms for the same root, as well as word variations, have identical meanings but differ functionally and stylistically. However, unlike word variations, which have no semantic distinctions, single-root synonyms can have different shades of meaning. If the affixes of such formations are independent, then they should be qualified as synonyms if their affixes are variable, then they are variants of the word. Single-root synonyms express the same meaning, and paronyms express different meanings; single-root synonyms belong to the same semantic class, and paronyms belong to different semantic classes. Single-root synonyms and homonyms have certain structural and semantic similarities. Synonyms, like homonyms, are formed from the same root, but they differ from homonyms, both in semantic and functional-stylistic terms. Synonyms of the same root express the same concept, while homonyms express different concepts.

Keywords: karachay-balkar language; synonyms; word variations; paronyms; homonyms.

For citation: Akhmatova M.A. Differentiation of single-root synonyms from similar units in the Karachay-Balkar language. IN: Electronic journal «Caucasology». – 2025. – № 1. – P. 261-274. – DOI: 10.31143/2542-212X-2025-1-261-274. EDN: QGHXS.

© Akhmatova M.A., 2025

Научная статья

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ОДНОКОРЕННЫХ СИНОНИМОВ ОТ СХОДНЫХ С НИМИ ЕДИНИЦ В КАРАЧАЕВО-БАЛКАРСКОМ ЯЗЫКЕ

Мариям Ахматовна Ахматова

Кабардино-Балкарский государственный университет им. Х.М. Бербекова,
Нальчик, Россия, mari.ahmatova@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0507-395X>

Аннотация. Однокоренные слова, особенно варианты слова, синонимы и паронимы, в процессе их употребления нередко смешиваются. Предпосылки для этого создают: фонетическое сходство слов, общность корневой морфемы, принадлежность к одной и той же части речи, тождество или определенная близость понятий пары (или группы) слов. Однако между ними имеются существенные различия. Большинство однокоренных синонимов, как и варианты слова, имеют тождественное значение и функционально-стилистические различия. Однако, в отличие от вариантов слова, которые не имеют никаких смысловых различий, однокоренные синонимы могут различаться оттенком значения. Если аффиксы у таких образований самостоятельны, то их следует квалифицировать синонимами, если же их аффиксы вариативны, то они – варианты слова. Однокоренные синонимы выражают одно значение, а паронимы – разные значения; однокоренные синонимы принадлежат к одному семантическому классу, а паронимы – к разным семантическим классам. Однокоренные синонимы и омонимы имеют определенное структурное и семантическое сходство. Синонимы, как и омонимы, образованы от одного и того же корня, однако они отличаются от омонимов, как в семантическом, так и в функционально-стилистическом отношении. Однокоренные синонимы выражают одно и то же понятие, а омонимы – разные понятия.

Ключевые слова: карачаево-балкарский язык; синонимы; варианты слов; паронимы; омонимы.

Для цитирования: Ахматова М.А. Разграничение однокоренных синонимов от сходных с ними единиц в карачаево-балкарском языке // Электронный журнал «Кавказология». – 2025. – № 1. – С. 261-274. – DOI: 10.31143/2542-212X-2025-1-261-274. EDN: QGHEXS.

© Ахматова М.А., 2025

Тил билимде бир тамырлы сёзлени бир бирлеринден айыра билиу бюгюнлюкде да кесини магъанасын тас этмегенди Магъаналары бир неда бирге жууукъ болуп, аффикслери уа башха болгъан сёзлени юсюнден алимлини оюмлары бирча туююлдо. Алимлини бир къаууму быллай сёзлени лексико-семантика неда сёз къураучу вариантлагъа санайдыла [Смириницкий 1954; Ахманова 1957; Москальская 1969 эм д.б.], бирсилери уа – сёз къураучу неда бир тамырлы синонимлеге [Гузеев 1984; Гречко 1966; Виноградова 1975; Рогожникова 1966; Филин 1963; Юлдашев 1973]. Алимлини арасында магъаналары бла бир бирге ушагъан сёзле бла байламлы проблемада бир оюм жокъду. Алимлини бир къаууму аланы омонимлеге [Мамонов, Розенталь 1957], бирлери синонимлеге [Горбачевич 1978], ючюнчю къауум а паронимлеге санайдыла [Кузнецова 1977]. Тюрк тилдеде бир тамырлы синонимиягъа тилде вариантланы неда синонимлени тинтгенде бир кесек эс бурулады. Ш.С. Ханбикова жазгъаннга кёре, татар тилде тамырлары бир болгъан сёзле бардыла, кеслери да атлада, этимледе, сыфатлада эм сёзлеуледе тубейдиле [Ханбикова 1961]. Быллай сёзлени Ш.С. Ханбикова бир тамырлы синонимлеге санайды. Экинчи ишинде бир тамырлы синонимлени морфология къурамларын тинтеди эм сёзню тюрлюлери бла тенгleshдиреди [Ханбикова 1980].

Тюрк тил билимде синонимлени тинтиу бла байламлы быллай алимлини ишлери барды: къазах эм къыргъыз тилдеде синонимиягъа А. Болганбаевни эм Б. Суранчиеваны ишлери жоралангандыла, алай бир тамырлы синонимлени юсюнден былада да толу зат айтылмайды [Болганбаев 1971; Суранчиева 1971]; узбек тилде аффиксли синонимияны юсюнден Н.К. Умбаров статьяла жазгъанды [Умбаров 1968], азербайджан тилни синонимлерини юсюнден Н.Ф. Сейдалиевни ишин да айтыргъа керекди [Сейдалиев 2010]. Тюрк тиллени синонимияларына жораланып жазылгъан ишлени кёбюсюнде бир тамырлы синонимлеге уллу эс бурулмай къалады.

Сёзлени лексика вариантларыны проблемасын тинтген алимле, сёз ючюн, З. Г. Уразбаева татар тилде, Т.К. Алиева къарачай-малкъар тилде сёзню вариантлары бла бир тамырлы синонимле бир бирлеринден къалай бла энчи болгъанларына эс бурадыла. З.Г. Уразбаева кесини ишинде бир тамырлы синонимле сёзню морфология вариантларындан къаллай шартлагъа кёре башха болгъанын тохташдырады [Уразбаева 1982; Алиева 2005]. Бу алимни оюмуна кёре, сёзню вариантларына жаланда магъана, жүрютюлюу эм стиль бирчалыкълары болгъан сёзле саналадыла, сёз ючюн, *чалгъы – чалкъы, юйренчек – юйренчик* эм д. б. Аз-кёп болса да, магъана, жүрютюлюу неда стиль жаны бла башхалыкълары болгъан сёзлени синонимлеге санайды, сёз ючюн, *тилкъау (лит. т.) – тилтя (сёлеиш. т.)* эм д.б. Алай бу оюмну тюзге санарча туююлдо.

Бир кѳауум алим кеслерини ишлеринде магѳаналары бирча неда бирге жууукъ болуп, аффикслери уа башха болгѳан бир тамырлы сѳзлени сѳз кѳураучу вариантлагѳа санайдыла [Мискевич 1981] эм д.б. Бу оюмну да тюзге санаргѳа болмаз. Кѳарачай-малккѳар тилни бир тамырлы синонимлерине аталып жазылгѳан иште аланы семантикаларына, стиль энчиликлерине, жюрютюлюу амалларына, лексика-грамматика тюрлюлерине кѳаралады, бир тамырлы сѳзлени бир бирден айырып танырча этген шартла белгиленедиле [Ахматова, Гузеев 2014].

Башха тилледеча, кѳарачай-малкѳар тилде тамырлары бир сѳзле кѳп тюбейдиле. Алай магѳана, стиль эм сѳз кѳурау жаны бла ала бирча болмайдыла. Тамырлары бир сѳзлени быллай кѳауумлагѳа юлеширге боллукѳду:

1) магѳаналары бир, аффикслери уа башха сѳзле – синонимле: *тургѳуз – турдур, эмиз – эмдир, тамыз – тамдыр*;

2) магѳаналары бир, аффикслери уа энчиле угѳай, бир аффиксни тюрлюлери болуп келген сѳзле – бир сѳзню тюрлюлери: *айланчук – айланжук, талауур – талауул*;

3) магѳаналары бир бирге чюйре келген сѳзле – антонимле: *огѳурлу – огѳурсуз, акѳыллы – акѳылсыз*;

4) магѳаналары башха болгѳан бир тамырлы сѳзле – омонимле: *жазыу – жазыу, айлыкъ – айлыкъ, жашырын – жашыртын*;

5) магѳаналарында, аффикслеринде да башхалыкѳлары болгѳан сѳзле – паронимле: *татыулу – татымлы, боюнлукъ – боюнчакъ*.

Тил билимде быллай сѳзлени бир бирден айырыуну магѳанасы уллуду.

Бир сѳзню тюрлюлерин бир тамырлы синонимледен айыра билир ючюн, аланы кѳаллай энчиликлери болгѳанларын тохташдырыргѳа керекди. Бир сѳзню эки тюрлюсюню да магѳаналары тамам бирча болады. Алада башхалыкъ стиль жаны бла эсленеди, аффикслерини уа бир бирден асламысында бирер тауушлары башха боладыла: *юйрен+чек (лит. т.) – юйрен+чик (сѳлеш. т.), чал+кѳы (кѳарач.) – чал+гѳы (малкѳ.)* д. б. Быллай сѳзлени тизгинлери кѳбюсюнде эки сѳзден кѳураладыла. Бир тамырлы синонимлени уа магѳаналарында, формаларында да башхалыкѳ болады. Магѳаналарында башхалыкѳ бек азды. Сѳз ючюн, *жылы* (толу жылылыкѳны билдиреди) – *жылымдыкъ* (иги жылы болмагѳанны, мытыллыкѳны билдиреди). Бир тамырлы синонимлени бир бирлери уа, тюз бир сѳзню тюрлюлерича, магѳана жаны бла бир бирге толу келишедиле: *турдур – тургѳуз, байлам – байлау, ёчюр – ёчюлт* д. б. Алай аланы аффикслери башхаладыла: *-дур – -гѳуз, -м – -у, -юр – -юлт*. Бир тизгинде быллай синонимлени алтысы-жетиси окѳуна тюбейди: *бош – бошха – бошуна – бошунагѳа – бошдан – бошунакѳгѳа – бошнагѳа*. Бир сѳзню тюрлюлерини башхалыкѳлары жалан да жюрютюлюу жаны блады: *махтанчакъ (лит. т.) – махтаннгыч (ц. диал.), чалгѳы (малкѳ.) – чалкѳы (кѳарач.), мудах (малкѳ.) – мыдах (кѳарач.)*.

Бирси тюрк тилледеча, карачай-малкар тилде да бир тамырлы синонимле кѳп тюбейдиле. Аллай сѳзлеге тамырлары бир, жалгѳаулары уа башха (кеслери да сѳз кѳураучула) болгѳанла саналадыла. Сѳз ючюн: *кемлик – кемчилик: Дерслерини кемликлерин кишиден эшитмегени себепли, Адемей директорну кеси иш этип келтиргенди* [Хубиев 1969: 169]. Кѳатынынгы *кемчилигин* кѳайын

анасы иги биледи [Алиев 1963: 79]. Бир сёзню тюрлюлерин бла аффикслери болмагъан, алай бир тамырдан кьуралгъан синонимлени бир бирден айырыу а бютюн да кыйынды. Синонимлени бу тюрлюлери орус тилден эм аны юсю бла башха тилледен келгендиле. Аланы бирлери сёлешуню, бирсилери уа жазыуну юсю бла келгенлери себепли, эки тюрлю жюрютюледиле. Сёз ючюн: *ийнарал* – генерал, *пурустон* – пристав, *гиназ* – князь, *палау* – плов д. б. Алай бла, тилибизде быллай сёзле эки тюрлю жюрютюледиле. Экишер тауушларындан кьалгъан затлары бирге келишген сёзле бир сёзню тюрлюлерине саналадыла. Былада уа башхалыкъ экиден кёп тауушдады. Аны себепли быллай сёзлени тамырлары бир синонимлеге санаргъа боллукъду. *Намаз этгенлени арасында, ётер аралыкъда князь маталлы бир адам кёрюндю: ол кьолунда кьамичиси бла, бийик кьара мыйыкьлы, юсюнде алтын окъала бла тигилген, акъ чепкени* [Этезов 1958: 8]. *Халыу кёргенден, аны кётен этер кюню жокъ эди; алай гиназ адам, кьамасы да бир жанына кетип, терлегенлери барып, кьайдан эсе да бирден келгенлеге отун жарып, кьуллукъ этип турады* [Теппеев 1976: 190]. *Мен патчахны аскеринде ийнарал болуп тургъанында, жигитлигим ючюн, ма бу юллени патчах кеси кьолу бла берген эди* [Этезов 1996: 328]. – *Сен уялма, ол сау болса да сени арт жанына букъдурур эди, генерал. Ма алай кьысыл! Ол сени атанг кибикди!* [Этезов 1958: 40]. *Угъай. Бу, господин офицер биз танымагъан адамды. Темир-Башны мен таныйма* [Этезов 1996: 280]. *Ызынга кьайт да ишигизге барыгъыз де да былайдан ары кьорат, кетерге унамасала, стражниклени тамадалары абычарны манга чакъыр* [Аппаев 1986: 155]. *Прустон кёк бетли ичгиден рюмкасына кьуюб, дженгил-дженгил тамагъын джуудурды* [Аппаев 1986: 281].

Тамырлары бир синонимле кьуралыуларына кёре талай кьауумгъа юлешиндиле: 1) аффикслери болмагъанла: *офицер* (лит. т.) – *абычар* (сёлеш. т.), *князь* (лит. т.) – *гиназ* (сёлеш. т.), *пристав* (лит. т.) – *пурустон* (сёлеш. т.) д. б.; 2) бирини аффикси болуп, бирсини уа болмагъанла: *дери* (лит. т.) – *деричи* (лит. т.), *бош* (лит. т.) – *бошдан* (лит. т.), *жаз* (лит. т.) – *жазгъы* (лит. т.), *кёксюлдюм* (лит. т.) – *кёксюл* (лит. т.) д. б.; 3) экисини да бирер аффикслери болгъанла: *тамдыр* (лит. т.) – *тамыз* (лит. т.), *байлам* (лит. т.) – *байлау* (лит. т.) д. б.; 4) аффикслерини саны келишмегенле: *кемлик* (лит. т.) – *кемчилик* (лит. т.), *бошха* (лит. т.) – *бошуна* (лит. т.) – *бошунагъа* (лит. т.) д. б.; 5) аффикслеринден бири – кьарачай-малкьар тилни, бири уа орус тилни болгъанла: *футболчу* – *футболист*, *прозачы* – *прозаик*, *комбайнчы* – *комбайнер* д. б.; 6) бири бир, бирси уа эки тамырлы синонимле: *быдыркъай* (бош т.) – *уллубыдыр* (бош т.) – *уллукъарын* (лит. т.), *бирде* (лит. т.) – *бир-бирде* (лит. т.) д. б.; 7) экиси да экишер тамырлы синонимле: *кьалгъан-кьулгъан* (лит. т., малкь.) – *кьалгъан-булгъан* (лит. т., кьарач.), *сабий-субюй* (лит. т.) – *сабий-балий* (лит. т.), *терсакъыл* (лит. т.) – *терсбоюн* (лит. т.), *аз-буз* (лит. т.) – *аз-маз* (лит. т.) д. б.; 8) тамырлары алышынып кьуралгъан кьош синонимле: *ачыгъаууз* (сёлеш. т.) – *ауузачыкъ* (сёлеш. т.), *артха-алгъа* (лит. т.) – *алгъа-артха* (лит. т.), *кюч-кьарыу* (лит. т.) – *кьарыу-кюч* (лит. т.) д. б.

Тамырлары бир синонимле уа литература тилде, бош тилде, диалектледе, кьарачайлылада, малкьарлылада жюрютюлгенлери бла чекленип кьалмайдыла.

Ала тюрлю-тюрлю тематика магъаналаны билдирип жюрюйдюле, сёз ючюн, суубаш (бош. т.) – гаккыбаш (сёлеш. т.), малхуня (лит. т., малкъ.) – малхыяр (лит. т., къарач.) (адамны акъылсызлыгъын, оюмсузлугъун кёргюзтген), тыкъ (бош т., эриши с.) – тыкъла 2. (бош т., эриши с.) (жутланын аша) (адепсизликни билдиреди), къарт-къурт – къарт-март (масхараны билдиреди), аття – аттяка, анака – анакай (эркелетиуню билдиредиле), тамаша – тамашалыкъ, асыл – асыллы (жаратыуну билдиреди), гудучу – гудукай, кирлика – кирликай, сергуна – серукку, айланма – айланатур (адамны аман къылыгъын билдиредиле).

Тамырлары бир синонимле паронимлеге да бек ушайдыла. Тенгледирип кёрейик, кийир – киргиз, бошдан – бошха (синонимле) эм боюнчакъ – боюнлукъ, татыулу – татымлы (паронимле). Болса да паронимлени магъаналары, синонимленича болмай, бирге бек аз ушайдыла: боюнчакъ (кёлекни неда огъары жанны жагъасыны туюбу бла байланычу быстыр) [ТСКБЯ 1996: 495]; боюнлукъ¹ «пальтону туюбунден боюннга жылы болур ючюн кийилиучю эни тар узун жаулукъчукъ) [ТСКБЯ 1996: 495], татыулу «татыуу иги; кёлге жараулу, татлы) – татымлы уа «татымы болгъан, иги татыгъан, ёз тутхан) [ТСКБЯ 2005: 396-397], деген магъаналада жюрюйдюле.

Алайды да, сёзню тюрлюлерин бла тамырлары бир синонимлени бир бирден жалгъаула айыра эселе, паронимлени бла тамырлары бир синонимлени бир бирден айыргъан а аланы тамырларыдыла. Сёзню тюрлюлеринде магъана жаны бла чырт да башхалыкъ жокъду, тамырлары бир синонимледе бир къауумунда уа бир кесек барды. Паронимлени магъаналары уа бир бирден иги да узакъдыла. Къуралыу жаны бла да паронимле, тамырлары бир синонимлеча, кёп тюрлю болмайдыла.

Паронимлени бир къауумларыны тамырлары да бир сёзден къуралмайды, алай эшитилген а бирге бек жууукъ этеди, не ючюн дегенде, аланы жалан да бирер тауушлары башхады, сёз ючюн, быллай паронимле: тер – тери, туз – тюз, къарыл – къарыкъ, басын – басыл, кюндюш – кюндеш, чирги – чирик д. б. Бир къауум суратлау чыгъармалада, автор сёзлени магъаналарына тийишлисича эс бурмагъаны себепли, быллай сёзлени бирини орунуна башха сёз берилип да къалады, сёз ючюн, тин-тер басды дегенни орнуна тин-тери басды, тюз киштик дегенни орунуна туз киштик, ёню къарыкъды дегенни орунуна ёню къарылды неда ёню къаныкъды деп бериледи. Ол жангылычды, нек дегенде тер – тери, тюз – туз, къарыкъ – къарыл – къаныкъ деген сёзле магъана жаны бла арталлы да бирге келишмейдиле: Жюреги чанчды, кёзю-башы тёгерек айланып, бетин тин-тери басды) [Шаваев 1989: 24]. Жуслан – туз киштикледен бир тюрлюсюдю, баям, Аслан къауумдан [Этезов 1996: 119]. Къызны угъай, жашны ёню къаныкъды. Ол Лейляны сёзюнде гунахсыз кючню сездиле [Шаваев 2013: 12]

Бир тамырдан къуралгъан омонимлени бла тамырлары бир синонимлени араларында да ушашлыкъ барды. Омонимлеге (бегирек да жалгъауларында) кёп башхалыкъ болмагъан синонимле ушайдыла, сёз ючюн, къуллукъ¹ (къулну болуму) – къуллукъ² (1. Адамны ишлеген жеринде жууаплы иши; 2. Иш, жумуш) [ТСКБЯ 2002: 695], этим¹ (адамны ишни эте билиую, ангылауу, ишге усталыгъы) – этим² (затны не этгенин, не этеригин, аны болумун, халын кёргюзтген тилни кесеги) [ТСКБЯ 2005: 1119] – омонимле эм жашырын – жашыртын

III (кишиге билдирмей, ташатын, букьдуруп) [ТСКБЯ 1996: 865], *акъсыл* – *акъсыман* (акъ бла къараны къошса болуучу тюрсюн) [ТСКБЯ 1996: 103] – синонимле. Алай синонимлени магъаналары бирчады, омонимлени магъаналары уа бирча туююлдо, стиль жаны бла да ала бирге келишмейдиле. Омонимлени диалектде, сёлешиу тилде жюрюгенлери, эриши, хыны, ушатмай, жийиргенип айтылгъанлары болмайдыла, синонимледе уа, быллай башхалыкъла кёп тюбейдиле. Андан сора да, тамырлары бир синонимле бир сёзден, эки сёзден да къураладыла, омонимледе уа къош сёз тюбемейди, сёз ючюн, *бугьумуч* – *бугьунчакъ* – *букъгьуч* (сабийле бир бирден бугьуп ойнаулары) [ТСКБЯ 1996: 502, 511], *сау-эсен* – *сау-саламат* (1. Сау, саулукьлу, саулугьу болгъан, зарансыз, хатасыз; 2. Саулай, хата, заран жетмей) [ТСКБЯ 2005: 42], *ачыгъаууз* – *ауузачыкъ* эм *айлыкъ* I (бир айгъа созулгъан, бир айгъа белгиленнген) – *айлыкъ* II (иш хакъ) – *айлыкъ* III (бир тюрлю жамауат ишни, борчну тамамлар ючюн белгиленнген ай болжал) [ТСКБЯ 1996: 76-77], *жазыу*² (жазылгъан зат, текст) – *жазыу*³ (къадар, буйрукъ; адамны жашау жолу) [ТСКБЯ 1996: 767], *битдир*¹ (урлукъ себи, чыкьгъандан сора къара, ёсдюр) – *битдир*² (ишни этип боша, ахырына чыкь) [ТСКБЯ 1996: 441].

Синонимлени бла антонимлени бирге ушатхан аланы экилерини да тамырларыны бирчалыкъларыды: *эшим* – *эиме* – *эшимди*, *атдыр* – *атылт*, *эмиз* – *эмдир*, эм *къарыулу* – *къарыусуз*, *огьурлу* – *огьурсуз*, *акъыллы* – *акъылсыз*. Синонимлени жалгъаулары аланы магъаналарын тюрлендирмейдиле, антонимлени жалгъауларыны уа магъаналары бир бирге чюйре болгъанлары себепли *-лы* / *-ли*, *-лу* / *-лю* жалгъау – барлыкьны, *-сыз/-сиз*, *-суз/-сюз* жалгъау а жокьлукьну билдиредиле, ала тамыргъа къошулгъанда – бир угъай, эки сёз къурайдыла эм сёзлени магъаналарын да бир бирге чюйре этип къоядыла.

Тамырлары бир сёзлени жаратылыуларыны сылтаулары кёпдюле. Омонимле бир тамыргъа омоним жалгъаула къошулуп, синонимлени бир къауумлары бир тамыргъа синоним жалгъаула къошулуп, антонимле бир тамыргъа антоним жалгъаула къошулуп, бир сёзню тюрлюлери бир тамыргъа бир жалгъауну фонетика тюрлюлери къошулуп, паронимлени асламысы уа бир тамыргъа магъаналары бирге келишмеген жалгъаула къошулуп къураладыла.

Бир сёзню тюрлюлери бла тамырлары бир синонимлени жаратылыуларында бирча шартла бардыла: литература тилни сёлешиу тил бла, диалектле бла байламлыкьлары, орус, араб эм бир талай башха тилледен сёз алыу. Болса да тамырлары бир синонимлени жаратылыуларыны баш сылтаулары была туююлдоле. Тилде синонимлени жаратылыуларына бир къауум юлгюле келтирейик.

1. Экономияны закону. Сёзню айтхан адам аны не къадар терк, къысха айтыргъа итинеди. Ол итиниуюкьню кючу бла сёзню бир не да эки жалгъауу къысхартылып къалады. Болса да ол сёзню магъанасын тюрлендирмейди: *уручу* – *уру*, *огьурлукъ* – *огьурлулукъ* 2, *кирлендир* – *кирле*, *жайда* – *жай* д. б. Бу синонимлени биринчилерини *-чу*, *-лу*, *-н* эм *-дир*, *-да* жалгъаулары къысхартылгъандыла. *Кьоркъакъ уручугъа ушаш*, *кече къарангысы бла барып*, *бир мурдарны аузуна буштукъ тыгьып*, *къолларын артына байлап сюрген кишиликмиди!* [Гадиев 1982: 182]. *Сабийле болгъан юйде уру жатмаз* [Алиев 1963: 248].

2. Ушашдырыуну закону. Сёз ючюн къарачай-малкъар тилде *-лы эм -чы* жалгъаула башха-башха магъананы билдиредиле. Алай, къыралны неда континентни атын билдирген сёзлеге къошулсала, экиси да бир магъананы кёргюзтедиле: *америкалы – америкачы* (Америкада жашагъан адам), *дагъыстанлы – дагъыстанчы* (Дагъыстанда жашагъан адам) д. б.

3. Аффикслени неда сёзню тамырларындан бирини магъана энчиликлерин тас этип, бирге келишиулери: *анда-мында – анда-санда, букъгъуч – бугъумуч – бугъунчакъ* д. б.: *Кечге къалыб бугъунчакъ ойнагъан сабийлени, чалдыш-чалдышда уруша, аналары юйге джыйадыла* [Аппаев 1986: 118]. *Дорбунну къуршалагъанла, анда-мында бир-эки атхан болмаса, бютеу атханларын тохдатдыла* [Аппаев 1986: 294].

4. Сёзлени грамматика магъаналарыны лексика магъанагъа ётюулерини. Этимлени грамматика формалары лексика формагъа ётюп, атла не да сыфатла къураладыла да, ала уа бир-бир атлагъа бла сыфатлагъа синонимле боладыла. Сёз ючюн, *жарагъан* деген этимсыфатдан сыфат къуралгъанды: *жарагъан чалгъычы, жарагъан ишчи*. Ол а *жараулу* деген сыфатха синоним болгъанды. *Ичерик – ичги* деген синонимлени юслеринден да алай айтыргъа боллукъду. *Ичерик* деген этимсыфатдан, ол тюрленмей тургъанлай, ат къуралгъанды, сёз ючюн: *Къараб-къарагъынчы Къыямыйтны джумушчулары уллу столну ашарыкъдан, ичерикден толтурдула* [Аппаев 1986: 154]. *Къонакъ юйню ортасында акъ гетен джайылгъан столда хар тюрлю-тюрлю ичги ишшала, кимини бели базыкъ, кимини бели ингичге, тёбен джаны базыкъ, бир къауму да къошун маталлы, ... къол тиймегенлей сюелгендиле* [Аппаев 1986: 305]. Бу ат къуралгъынчы дери уа аны магъанасын «ичги» деген ат билдирип тургъанды, бусагъатда уа экиси да бир бирге синонимлик этип жюрюйдюле.

5. *Ачыулан, базыныулу, юркек, эшме, безиреуюк, ангылатыу, ангылау, сёлешу* дегенча сёзле тилибизде эрттеден жюрютюледиле. Бусагъатда алагъа синонимлик этип жюрюген сёзлени уа жазычула, алимле, журналистле къурагъандыла. Аллай сёзлеге быланы санаргъа боллукъду: *ачыусун, базыннгыч, юркюуюк, эшимди, безирек, ангылатым, ангылам, сёлешим*. Ала кеслери да суратлау эм илму литературада тюбейдиле. *Кеси-кеси бла кюреше ол бир мюйюшден бир мюйюшге ачыусунуп жюрюй эди* [Этезов 1996: 256]. *Ала, кёксюл юзмелтлеча, чулгъанып, Барып, сизни тёпнегизде къоналла. Жел сызгъырса, седирей, ачыуланым, Ала, къачып, бийик кёкге чыгъалла* [Этезов 1996: 166].

6. Къош сёзле бош сёзле бла алышыныргъа боладыла: *гебен эт – гебенле, бай бол – байыкъ – байыкълан, батан эт – батанла* эм д.б.: *Алай эте, сары тюлкю байыкъды. Тюгюн алышындыралмай, жабагъысы къарын тюбюне жабышып айланыучу эди да, энди уа жым-жылтырауукъ болгъанды*. [Токумаев 2009: 201]. *Ёмюрлени сынауу байыкъландыргъан терен къара акъыллы къарангы тиширыу тюз адамгъа терслик этерге боллугъуна ийнанмайды* [Гадиев 1982: 123].

Къарачай-малкъар тилде тамырлары бир синонимлени арасында башхалыкъ жаланда аланы магъаналарында угъай, жюрютюлюулеринде да болады. Жюрютюлюулерине кёре тамырлары бир синонимле кёп эм аз жюрютюлгенлеге юлешинедиле. Аллай синонимлени бир къаууму бла къарачайлыла да, мал-

къарлыла да хайырланадыла, бирси къауумун а жаланда малкъарлыла, неда къарачайлыла жюрютедиле. Тамырлары бир синонимле бош тилде, сѣлешу тилде, литература тилде, диалектледе да тюбейдиле. Эки къауумунда да жаланда малкъарлыла жюрютген, тамырлары бирге келишген синонимле быллайладыла: *ѳрекай – ѳрекына, къызбай – къызукку, базыгъын – базгъынлы, тюрт-сюрт эт – тюртчу-сюртчу эт, ѳчюлт – ѳчюр* д. б. Стыль жаны бла быллай синонимлени бир бирден башхалыкълары барды. Сѳз ючюн, *базгъын – базгъынлы* дегенча сѳзле бирча эркин жюрютюледиле, *ѳрекай – ѳрекына* дегенча сѳзле уа асламысында ц. диалектде тюбейдиле. Быллай синонимлени бири эркин, бирси уа аз жюрютюлорге да тюшеди. Сѳз ючюн, *къызбай* деген сѳз жазуу, сѣлешу тилде да бирча эркин хайырланылады, аны синоними *къызукку* уа тилде аз тюбейди, бегирек да суратлау чыгъармалада. Алай болгъанлыкъгъа бу сѳзлени магъаналарында бир бирден не аз да башхалыкъ жокъду.

Малкъарлыла жюрютген синонимле бла къарачайлыла жюрютген синонимлени арасында да стиль жаны бла бир кесек башхалыкъ эсленеди, Сѳз ючюн, жаланда къарачайлыла жюрютюучю бир тамырлы синонимлени асламысыны стиль жаны бла башхалыкълары жокъду. Анга быллай юлгюле келтиррге боллукъду: *шох – шохай* (шуѳх), *белеуют – белеу* (къыяу) д. б. Бу синонимле асламысында бош эм сѣлешу тилде жюрютюледиле.

Жаланда малкъарлыла неда жаланда къарачайлыла жюрютген, башда айтылгъанча, синонимлеге регионализм синонимле дейдиле. Тамырлары бир синонимлени къауумуна быллайланы санаргъа боллукъду: *кемчилик* (къарач., малкъ.) – *кемлик* (къарач.), *жалынчакъ* (къарач., малкъ.) – *жалыннгыч* (къарач.), *болуш-лукъчу* (къарач., малкъ.) – *болушчу* (къарач.) д. б. Быллай сѳзлени бирлери Къарачайда, Малкъарда да бирча эркин жюрютюледиле, башхалары бла уа жаланда къарачайлыла хайырланадыла. Бир тамырлы синонимлени ичинде быллай тюрлюлерин да белгилерге боллукъду, сѳз ючюн: *огъур* (къарач.) – *огъурлулукъ* (малкъ.), *кечим* (къарач.) – *кечиу* (малкъ.), *суйюмсюз* (къарач.) – *суйдюмсюз* (малкъ.) д. а. к. Быллай синонимлени бирлери Къарачайда, бирсилери уа Малкъарда жюрютюледиле. Тамырлары бир болуп тургъанлай, быллай сѳзлени жалгъауларыны башха болуулары, бизни акъылыбызгъа кѳре, къарачайлыланы бла малкъарлыланы кѳп ѳмюрледен бери башха-башха жерледе, бир бирден кенгде жашаулары бла байламлы болур. Болсада, жалгъаула бир сѳзню эки сѳз – синонимле этгенликге, аланы магъаналарын тюрлендирмейдиле. Сѳлешу тилде, бош тилде эм литература тилде жюрюген сѳзлени синонимлери диалектледе да тюбейдиле: *битген* (лит. т.) – *битиу* (ц диал.), *тилчи* (лит. т.) – *тилбаракъ* (бош т.) – *тиляй* (ц диал.), *бугъумуч* (лит. т.) – *бугъунчакъ* (лит. т.) – *букъгъуч* (ц диал.) д. б. Анга суратлау литературадан юлгюле келтирейик: *Ол ишлерин тамамлар ючюн, бек алгъа тилчиле, сатхычла керек боллукъдула* [Гадиев 1982: 356]. *Ол, тилчи, тилбаракъ саякъгъа ушап, жерни чунгур-мунгурларын къармай сюзюледи* [Толгуров 1993: 242]. *Къой, господин Мусос, экибиз да бугъумуч ойнагъанча эте турмай, ишге кѳчейик...* [Толгуров 1996: 24]. *Аргъы къошну, берги къошну сюрюучюлери да, ай жарыкъ кечеледе, Гелеу Сыртха чыгъып, букъгъуч ойнайдыла* [Гуртуев 1970: 318]. Бу сѳзле магъаналарына кѳре тамам бирчадыла. Былада башхалыкъ жаланда аффикслери эм жюрютюлген жерлери бла байламлыды.

Къарачай-малкъар тилге башха тилледен кирген терминледе да бир тамырлы синонимле тюбейдиле: *аморф* – *аморфлу*, *футболист* – *футболчу*, *реакционер* – *реакциячы*, *комбайнёр* – *комбайнчи*, *вальцовщик* – *вальцовкачы* д. б. Быллай сёзле тилде кёп туююдюле, кеслери да жаланда газетледе, илму литературада хайырланыладыла.

Алайды да, тамырлары бир, жалгъаулары уа башха болгъан тилибизде кёп сёз барды. Аны алайлыгы быллай затла бла байламлыды: сёзлени фонетика жаны бла ушашлыклары; тамыр морфеманы бирлиги; тилни бир кесеги болулары; бир къаууму уа лексика жаны бла бирча неда бирге жууукъ болулары. Аланы ичинде бир бирге синоним болгъанлары да асламдыла. Аланы магъаналары бирге толу келишеди, жюрютюлюулеринде уа башхалыкъ эсленеди: бирлери кёп, бирсилери аз, бирлери литература тилде, бирлери уа жаланда диалектде тюбейдиле, неда бир къауумун жалан да къарачайлыла, неда малкъарлыла жюрютедиле. Синонимлени быллай энчиликлерин тохташдырыуну тилни лексикасын, аны стиллерин тинтиуде уллу магъанасы барды.

ХАЙЫРЛАНЫЛГЪАН ИШЛЕНИ ТИЗМЕСИ (СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ)

Алиев 1963 – *Алиев С.Ч.* Къарачай нарт сёзле /Карачаевские пословицы и поговорки/. – Черкесск: Карачаево-Черкесское книжное издательство, 1963. – 482 с. (кар.-балк. яз).

Алиева 2005 – *Алиева Т.К.* Проблемы отграничения вариантности слова от смежных явлений // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. – 2005. – № 3-4. – С. 88-92.

Аппаев 1986 – *Аппаев Х.* Къара кюбюр /Черный сундук/. – Черкесск, 1986. – 323 с. (кар.-балк. яз).

Ахманова 1957 – *Ахманова О.С.* Очерки по общей и русской лексикологии. – М.: Наука, 1957. – С. 192-252.

Ахматова, Гузеев 2014 – *Ахматова М.А., Гузеев Ж.М.* Однокоренные синонимы в карачаево-балкарском языке. – Нальчик: Издательский отдел КБИГИ РАН, 2014. – 128 с.

Болганбаев 1971 – *Болганбаев А.* Синонимы в казахском языке: автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – Алма-Ата, 1971. – 92 с.

Виноградова 1975 – *Виноградова Р.И.* Словообразовательные синонимы с неотделимыми префиксами в некоторых семантических разрядах девербиальных и десубстантивных глаголов в современном немецком языке // Вопросы анализа спецтекста. – Уфа, 1975. – Вып. 3. – С. 3-22.

Гадиев 1982 – *Гадиев И.* Нарт уя /Гнездо нартов/. – Нальчик: Эльбрус, 1982. – 440 с. (кар.-балк. яз).

Гречко 1966 – *Гречко В.А.* Однокоренные синонимы и варианты слов // Очерки по синонимике современного русского литературного языка. – М.-Л., 1966. – С. 118-135.

Гузеев 1984 – *Гузеев Ж.М.* Проблематика словника толковых словарей тюркских языков. – Нальчик: Эльбрус, 1984. – 158 с.

Гуртуев 1970 – *Гуртуев Б.* Жангы талисман /Новый талисман/. – Нальчик: Эльбрус, 1970. – 448 с. (кар.-балк. яз).

Кузнецова 1977 – *Кузнецова И.Н.* Паронимия в современном французском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1977. – 19 с.

Мамонов, Розенталь 1957 – *Мамонов В.А., Розенталь Д.Э.* Практическая стилистика современного русского языка. – М., 1957. – 176 с.

Мискевич 1981 – *Мискевич Г.И.* Из наблюдений над словообразовательными вариантами // Литературная норма и вариантность. – М., 1981. – С. 99-114.

- Москальская 1969 – *Москальская О.И.* Вариантность и дифференциация в лексике литературного немецкого языка // *Норма и социальная дифференциация языка.* – М., 1969. – С. 57-69.
- Рогожникова 1966 – *Рогожникова Р.П.* Варианты слов в русском языке. – М.: Просвещение, 1966. – 160 с.
- Сейдалиев 2010 – *Сейдалиев Н.Ф.* Стилистические синонимы в современном азербайджанском языке. – Баку, МВМ, 2010. – 124 с.
- Смирнинский 1954 – *Смирнинский А. И.* К вопросу о слове (проблема "тождества слова") // *Труды ИЯ АН СССР.* – М., 1954. – Т. 4. – С. 3–49.
- Суранчиева 1971 – *Суранчиева Б.* Синонимы в киргизском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Фрунзе, 1971. – 21 с.
- Теппеев 1976 – *Теппеев А.* Ташыуул /Страда/. – Нальчик: Эльбрус, 1976. – 430 с. (кар.-балк. яз).
- Токумаев 2009 – *Токумаев Ж.* Кюлкючю Чонай: Хапарла, чамла, таурухла, тамсилле. /Насмешник Чонай: Рассказы, юморески, небылицы, басни/. – Нальчик: Эльбрус, 2009. – 192 с. (кар.-балк. яз).
- Толгуров 1993 – *Толгуров З.* Кёк гелеу /Голубой типчак/. – Нальчик: Эльбрус, 1993. – 392 с. (кар.-балк. яз).
- Толгуров 1996 – *Толгуров З.* Айыуташ /Медвежий камень/. Повесть и рассказы. – Нальчик: Кабардино-Балкарское книжное издательство, 1996. – 68 с. (кар.-балк. яз).
- ТСКБЯ 1996 – Толковый словарь карачаево-балкарского языка: в 3 т. / Ин-т гуманитар. исслед. Правительства КБР и КБНЦ РАН / Ред.: Ж.М. Гузеев, И.Х. Ахматов, А.А. Жаппуев. – Нальчик: Эль-Фа, 1996. – Т. 1. А-Ж. – 1016 с.
- ТСКБЯ 2002 – Толковый словарь карачаево-балкарского языка: в 3-х т. / Ин-т гуманитар. исслед. Правительства КБР и КБНЦ РАН / Ред. Ж.М. Гузеев, А.А. Жаппуев. – Нальчик: Эль-Фа, 2002. – Т. II. З-Р. – 1168 с.
- ТСКБЯ 2005 – Толковый словарь карачаево-балкарского языка: в 3-х т. / Ин-т гуманитар. исслед. Правительства КБР и КБНЦ РАН / Ред. Ж.М. Гузеев, А.А. Жаппуев. – Нальчик: Издательский центр «Эль-Фа», 2005. – Т. 3. С-Я. – 1157 с.
- Умбаров 1968 – *Умбаров Н.* К вопросу об аффиксальной синонимии // *Вопросы романской филологии: Уч. зап. Ташкентский ун-т,* 1968. – Вып. 318. – С. 19–21.
- Уразбаева 1982 – *Уразбаева З. Г.* Морфологические варианты в башкирских говорах // *IX конференция по диалектологии тюркских языков: Тез. докл. и сообщений.* – Уфа, 1982. – С. 137-138.
- Филин 1963 – *Филин Ф.П.* О слове и вариантах слова // *Морфологическая структура слова в языках различных типов.* – М.-Л., 1963. – С. 129–133.
- Ханбикова 1961 – *Ханбикова Ш.С.* Татар телендэ синонимлар. – Казан: Университет нэшрияты, 1961. – 197 с.
- Ханбикова 1980 – *Ханбикова Ш.С.* Татар телендэ синонимия һәм сузлеклэр. – Казан: Татарстан китап нэшрияты, 1980. – С. 52-71.
- Хубиев 1969 – *Хубиев О.* Джукъусуз кечеле /Бессонные ночи/. – Черкесск, 1969. – 271 с. (кар.-балк. яз).
- Шаваев 1989 – *Шаваев Х.* Кюйген тап /Шрам от ожога/. – Нальчик, 1989. – 95 с. (кар.-балк. яз).
- Шаваев 2013 – *Шаваев Х.* Сау къал, наным /Прощай, любимая/. – Минги Тау, 2013, – №3 (169). – С. 2–24 с. (кар.-балк. яз).
- Этезов 1958 – *Этезов О.* Къаяла унутмагъандыла /Камни помнят/. – Нальчик, 1958. – 133 с. (кар.-балк. яз).
- Этезов 1996 – *Этезов О.* Нарт къала. /Крепость нартов/. – Нальчик: Эль-фа, 1996. – 329 с. (кар.-балк. яз).
- Юлдашев 1973 – *Юлдашев А.А.* Фонетическая и морфологическая вариантность башкирских слов и её отражение в словарях // *Вопросы башкирского языкознания.* – Уфа, 1973. – С. 64-68.

REFERENCES

- ALIEV S. Ch. *Karachaj nart sjozle /Karachaevskie poslovice i pogovorki/*. [Karachai proverbs and sayings]. – Cherkessk: Karachaevo-Cherkesskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1963. – 482 p. (In Kar.-balk.).
- ALIEVA T. K. *Problemy variantnosti slova v karachaevo-balkarskom jazyke: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* [The problems of word variation in the Karachay-Balkar language]. – Ufa, 1994. – 22 p. (In Russ.).
- APPAEV H.A. *Kara kjubjur /Chernyj sunduk/*. [Black chest]. – Cherkessk, 1986. – 323 p. (In Kar.-balk.).
- AHMANOVA O.S. *Ocherki po obshhej i russoj leksikologii*. [Essays on general and Russian lexicology]. – Moscow: Nauka, 1957. – P. 192-252. (In Russ.).
- AHMATOVA M.A., GUZEEV ZH.M. *Odnokorennyye sinonimy v karachaevo-balkarskom jazyke*. [Root synonyms in the Karachay-Balkar language]. – Nal'chik: Izdatel'skij otdel KBIGI RAN, 2014. – 128 p. (In Russ.).
- BOLGANBAEV A. *Sinonimy v kazahskom jazyke: diss. ... dokt. filol. nauk.* [Synonyms in the Kazakh language]. – Alma-Ata, 1971. – 614 p. (In Russ.).
- VINOGRADOVA R.I. *Slovoobrazovatel'nye sinonimy s neotdelimymi prefiksami v nekotoryh semanticheskikh razrjadah deverbial'nyh i desubstantivnyh glagolov v sovremennom nemeckom jazyke* [Word-formation synonyms with inseparable prefixes in some semantic categories of deverbial and desubstantiative verbs in modern German]. IN: – *Voprosy analiza spektaksta*. – Ufa, 1975. – Issue. 3. – P. 3-22. (In Russ.).
- GADIEV I. *Nart uja /Gnezdo nartov/* [A nest of sleds]. – Nal'chik: Jel'brus, 1982. – 440 p. (In Kar.-balk.).
- GRECHKO V. A. *Odnokorennyye sinonimy i varianty slov* [Single-root synonyms and word variants]. IN: *Ocherki po sinonimike sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. – Moscow–Leningrad, 1966. – P. 118-135. (In Russ.).
- GUZEEV ZH. M. *Problematika slovnika tolkovykh slovarej tjurkskikh jazykov* [The problems of the dictionary of explanatory dictionaries of Turkic languages]. – Nal'chik: Jel'brus, 1984. – 158 p. (In Russ.).
- GURTUEV B. *Zhangy talisman /Novyj talisman/*. [New mascot]. – Nal'chik: Jel'brus, 1970. – 448 p. (In Kar.-balk.).
- Kommuнизмге жол. /Put' k kommunizmu/*. [The path to Communism]. Нальчик, 1979. – № 170 (In Kar.-balk.).
- KUZNECOVA JE.V. *Paronimija v sovremennom francuzskom jazyke: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* [Paronymy in modern French]. – Moscow, 1977. – 19 p. (In Russ.).
- MAMONOV V.A., ROZENTAL' D.JE. *Prakticheskaja stilistika sovremennogo russkogo jazyka*. [Practical stylistics of the modern Russian language]. – Moscow, 1957. – P. 16. (In Russ.).
- MISKEVICH G.I. *Iz nabljudenij nad slovoobrazovatel'nymi variantami* [From observations on word-formation variants]. IN: *Literaturnaja norma i variantnost'*. – Moscow, 1981. – P. 99–114. (In Russ.).
- MOSKAL'SKAJA O.I. *Variantnost' i differenciacija v leksike literaturnogo nemeckogo jazyka*. [Variation and differentiation in the vocabulary of the literary German language]. IN: *Norma i social'naja differenciacija jazyka*. – Moscow, 1969. – P. 57-69. (In Russ.).
- ROGOZHNIKOVA R. P. *Varianty slov v russskom jazyke*. [Word variants in Russian]. – Moscow: Prosveshhenie, 1966. – 160 p. (In Russ.).
- SEJDALIEV N.F. *Stilisticheskie sinonimy v sovremennom azerbajdzhanskom jazyke*. [Stylistic synonyms in the modern Azerbaijani language]. – Baku, MBM, 2010. – 124 p. (In Russ.).
- SMIRNICKIJ A.I. *K voprosu o slove (problema "tozhdestva slova")*. [On the question of the word (the problem of "word identity")]. IN: *Trudy IJa AN SSSR*. – Moscow, 1954. – T. 4. – P. 3–49. (In Russ.).
- SURANCHIEVA B. *Sinonimy v kirgizskom jazyke: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* [Synonyms in the Kyrgyz language]. – Frunze, 1971. – 29 p. (In Russ.).

- TEPPEEV A. *Tashyuul /Strada/*. [Strada]. – Nal'chik: Jel'brus, 1976. – 430 p. (In Kar.-balk.).
- TOKUMAIEV ZH. *Kjulkjuchju Chonaj: Haparla, chamla, tauruhla, tamsille. /Nasmeshnik Chonaj: Rasskazy, jumoreski, nebylicy, basni/*. [Mocker Chonai: Short stories, humorous tales, tall tales, fables]. – Nal'chik: Jel'brus, 2009. – 192 p. (In Kar.-balk.).
- TOLGUROV Z. *Kjok geleu /Goluboj tipchak/*. [Blue tipchak]. – Nal'chik: Jel'brus, 1993. – 392 p. (In Kar.-balk.).
- TOLGUROV Z. *Ajyutash /Medvezhij kamen'. Povest' i rasskazy/*. [Bear stone. Novella and short stories]. – Nal'chik: Kabardino-Balkarskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1966. – 68 p. (In Kar.-balk.).
- Tolkovyj slovar' karachaevo-balkarskogo jazyka* [Explanatory dictionary of the Karachay-Balkar language]: v 3 t. / In-t gumanitar. issled. Pravitel'stva KBR i KBNC RAN / Red.: Zh. M. Guzeev, I. H. Akhmatov, A. A. Zhappuev. – Nal'chik: Jel'-Fa, 1996. – T. 1. A-Zh. – 1016 p. (In Russ.).
- Tolkovyj slovar' karachaevo-balkarskogo jazyka* [Explanatory dictionary of the Karachay-Balkar language]: v 3-h t. / In-t gumanitar. issled. Pravitel'stva KBR i KBNC RAN / Red. Zh. M. Guzeev, A. A. Zhappuev. – Nal'chik: Jel'-Fa, 2002. – T. II. Z-R. – 1168 p. (In Russ.).
- Tolkovyj slovar' karachaevo-balkarskogo jazyka* [Explanatory dictionary of the Karachay-Balkar language]: V 3-h t. / In-t gumanitar. issled. Pravitel'stva KBR i KBNC RAN / Red. Zh.M. Guzeev, A.A. Zhappuev. – Nal'chik: Izdatel'skij centr «Jel'-Fa», 2005. – T.3. S-Ja. – 1157 p. (In Russ.).
- UMBAROV N. *K voprosu ob affiksial'noj sinonimii* [On the question of affixal synonymy]. IN: *Voprosy romanskoj filologii: Uch. zap. Tashkentskij un-t*, 1968. – Issue. 318. – P. 19-21. (In Russ.).
- URAZBAEVA Z.G. *Variantnost' slova v sovremennom bashkirskom literaturnom jazyke: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk*. [The variation of the word in the modern Bashkir literary language]. – Ufa, 1980. – 20 p. (In Russ.).
- FILIN F.P. *O slove i variantah slova*. [About the word and the variants of the word]. IN: *Morfologičeskaja struktura slova v jazykah razlichnyh tipov*. – Moscow–Leningrad, 1963. – P. 129-133. (In Russ.).
- HANBIKOVA SH.S. *Tatar telendje sinonimlar*. [Tatar telendje synonyms]. – Kazan: Universitet njeshrijaty, 1961. – 197 p. (In Tatar.)
- HANBIKOVA SH.S. *Tatar telendje sinonimija hjem suzlekljer*. [Synonymy and words in the Tatar language]. – Kazan: Tatarstan kitap njeshrijaty, 1980. – P. 52-71. (In Tatar.)
- HUBIEV O. *Dzhukusuz kechele /Bessonnye nochi/*. [Sleepless nights]. – Cherkessk, 1969. – 271 p. (In Kar.-balk.).
- SHAVAEV H. *Kjujgen tap /Shram ot ozhoga/*. [Burn scar]. – Nal'chik, 1989. – 95 p. (In Kar.-balk.).
- SHAVAEV H. *Sau kal, nany /Proshhaj, ljubimaja/*. [Goodbye, my love]. IN: *Mingi Tau*. 2013, – No. 3 (169). – P. 2-24. (In Kar.-balk.).
- JETEZOV O. *Kajala unutmagandyla /Kamni pomnjat/*. [The stones remember]. – Nal'chik, 1958. – 133 p. (In Kar.-balk.).
- JETEZOV O. *Nart kala. /Krepost' nartov/*. [The fortress of Narts]. – Nal'chik: Jel'-fa, 1996. – 329 p. (In Kar.-balk.).
- JULDASHEV A. A. *Fonetičeskaja i morfologičeskaja variantnost' bashkirskih slov i ejo otrazhenie v slovarjah*. [Phonetic and morphological variation of Bashkir words and its reflection in dictionaries]. IN: *Voprosy bashkirskogo jazykoznanija*. – Ufa, 1973. – P. 64-68. (In Russ.).

Информация об авторе

М.А. Ахматова – доктор филологических наук, доцент.

Information about the author

M.A. Akhmatova – Doctor of Science (Philology), docent.

Статья поступила в редакцию 30.01.2025 г.; одобрена после рецензирования 15.03.2025 г.; принята к публикации 27.03.2025 г.

The article was submitted 30.01.2025; approved after reviewing 15.03.2025; accepted for publication 27.03.2025.